

ნუცუბიძე-ჰონიგმანის თეორია არეოპაგიტის ავტორის შესახებ

სამართლიანობა მოითხოვს, აქვე აღინიშნოს, რომ არეოპაგიტული წიგნები პეტრე იბერის სახელს პირველად გერმანელმა ბიზანტინოლოგმა ჰ. კოსმა დაუკავშირა. ჟურნალ *Byzantinische Zeitschrift*-ში გამოქვეყნებულ წერილში იგი წერდა, რომ არეოპაგიტული წიგნების ავტორი იმ წრეში უნდა ეძებნათ, რომელშიც ტრიალებდა პეტრე იბერი. კოსის მიერ გამოთქმული თვალსაზრისის შესახებ შ. ნუცუბიძეს, როგორც ამას თვითონვე იხსენებს, სახელოვანმა ქართველმა ბიზანტინისტმა აკ. სიმონ ყაუხჩიშვილმა აცნობა.¹

შ. ნუცუბიძე მაშინვე ენერგიულად შეუდგა პრობლემის კვლევას, და ბ-ნ სიმონ ყაუხჩიშვილს დავესესხები, „მისთვის ჩვეული გენიალური მიხედვებით“ ბრწყინვალე შედეგიც მიიღო, სახელდობრ, მან დაასკვნა, რომ არეოპაგიტული თხზულებანი თავად პეტრე იბერის მიერ უნდა ყოფილიყო დაწერილი. მიუხედავად იმისა, გავიზიარებთ თუ არა ამ თვალსაზრისს, ფაქტია, პეტრე იბერი არეოპაგიტის ავტორობის უკანასკნელი კანდიდატი გამოდგა; უკვე შვიდი ათეული წელია, ბიზანტინოლოგიურმა მეცნიერებამ უფრო შესაფერისი ახალი პრეტენდენტი ვერ წამოაყენა. მკვლევარები, რომლებიც ამ პრობლემით არიან დაინტერესებულნი, ისევ პეტრე იბერის გარშემო ტრიალებენ და იმის შესახებ კამათობენ, – შეიძლება თუ არა იყოს იგი იმ ხუთი ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ხასიათის თხზულების ავტორი, რომელიც აზროვნების ისტორიაში არეოპაგიტის სახელითაა ცნობილი. საბედნიეროდ, შალვა ნუცუბიძე მარტო არ არის; მის თეორიას (ჰიპოთეზას) მეორე ავტორიც გამოუჩნდა ცნობილი ბელგიელი ბიზანტინისტი ერნესტ ჰონიგმანის სახით, რომელიც ნუცუბიძის გამოკვლევის გამოქვეყნებიდან ათი წლის შემდეგ არეოპაგიტის ავტორთან დაკავშირებით იმავე დასკვნამდე სრულიად დამოუკიდებლად მივიდა.² როგორც თავად შ. ნუცუბიძე წერს: „ორივე შემთხვევაში კვლევის მეთოდი და არგუმენტაციის საშუალებანი, მიუხედავად დროში სხვაობისა, ისე ემთხვევა ერთმანეთს, რომ დასავლეთის მეცნიერებამ შესაძლებლად და საჭიროდ ჩათვალა ეს კონცეპცია როგორც „ნუცუბიძე – ჰონიგმანის თეორია“ ისე აღენიშნა“.³

ახლა შევეცდებით თანმიმდევრულად გადმოვცეთ და გავაანალიზოთ ის ძირითადი საბუთები, რომელთაც შალვა ნუცუბიძეს საშუალება მისცევს დაესკვნა, რომ არეოპაგიტული თხზულებანი პეტრე იბერს ეკუთვნის.

რამდენადაც პეტრე იბერი არეოპაგიტის ნამდვილი ავტორისადმი მეცნიერების მიერ წაყენებულ სამ ძირითად მოთხოვნას სრულად აკმაყოფილებდა (იყო V საუკუნის მოღვაწე, მოღვაწეობდა პალესტინაში, იყო ბერი და ეპისკოპოსი), შ. ნუცუბიძემ საძიებლად სამი საკითხი დაისახა: 1. იყო თუ არა პეტრე იბერი თავისი მონაწილეობით, მოღვაწეობის ხასიათითა და ინტერესებით შესაფერისი პიროვნება არეოპაგიტული თხზულებების ავტორობისათვის; მეორე და მთავარი: არსებობს თუ არა დამთხვევები პეტრე

¹ ს. ყაუხჩიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თბილისი, 1973, გვ. 101-102.

² Ernest Honigann, *Pierre l'Iberien et les ecrits du Pseudo-Denys l'Areopagite*, Bruxelles, 1952.

³ S. M. Hornus, *Les recherches dionysiennes de 1955 a 1960*, III. И. Нуцубидзе, Петр Ивер и античное философское наследие, Тбилиси, 1963, გვ. 7.

იბერის შეხედულებებისა იმ შეხედულებებთან, რომელთაც არეოპაგიტული წიგნები შეიცავენ; 3. ხომ არ შემონახულა რაიმე ლიტერატურული კვალი, რომელიც პეტრეს არეოპაგიტული წიგნების ავტორობაზე მიუთითებს.

პირველ კითხვაზე პასუხი მკვლევარმა პირველწყაროებში – პეტრე იბერის ბიოგრაფოსთა, რომელნიც მისი თანამედროვენი იყვნენ, თხზულებებში იპოვა. პეტრეს სირიული ცხოვრების ანონიმი ავტორი მას მეორე პავლედ და მეორე მოსედ იხსენიებს. იგი ერთმანეთის პარალელურად ახასიათებს მეუღაბნოე ესაიასა და პეტრე იბერს, მათ შორის სრულ მსგავსებას ხედავს, ორ, სიმშვიდითა და ნიჭიერების ძალით, თანაბარ მნათობს უწოდებს და აგრძელებს, რომ ამ ნიჭის დასატევად მრავალი წიგნი იყო საჭირო, „როგორც ამას მოწმობენ ტრაქტატები (Abhandlungen) და თხრობანი მათ შესახებ“.⁴ შ. ნუცუბიძე ფიქრობს, რომ რამდენადაც ანონიმი ტრაქტატებსა და თხრობებს ერთმანეთისაგან ასხვავებს, ტრაქტატებში გადმოცემული უნდა ყოფილიყო ის, რაშიც ეს ნიჭიერება ვლინდება, ხოლო მოთხრობებში – ბიოგრაფიული ცნობები.⁵ მაშასადამე, პეტრე იმდენად დიდი მოაზროვნე ყოფილა, რომ თავისი ნააზრევი ტრაქტატების სახით გადმოეცა. ბიზანტიის სამეფო კარზე მოღვაწე ქართველი უფლისწულის წიგნიერებას, განსწავლულობასა და ფილოსოფიური აზროვნებისაკენ მიდრეკილებას საზგასმულად წარმოადგენს ზაქარია ქართველიც „პეტრეს ცხოვრებაში“, რომელიც მას სირიულ ენაზე დაუწერია, ხოლო ქართულად მაკარი ხუცესს (მესხს) უთარგმნია; სახელდობრ, იგი წერს, რომ კონსტანტინეპოლში ყოფნისას პეტრემ „ეზომ ადვილად დაისწავლა ენად ბერძული და სწავლად, ვიდრე და უკურდა მეფესა და ყოველთა ფილოსოფოსთა პალატისათა სიმახულე გონებისა მისისად“, და შემდეგ აგრძელებს: „და ეგრეთ, რაჟამს წარვედით იერუსალჳმდ, კუალად ისწავა მუნ ენად და სწავლად ასურებრივი“.⁶

იგივე ზაქარია ქართველი პეტრე იბერს „სამკაულს და სიქადულს ქართველთასა და მეოხსა ყოვლისა სოფლისასა უწოდებს“.⁷ „საეკლესიო ისტორიის“ ავტორის, ზაქარია რიტორის მიხედვით, „პეტრე იბერიელი საკვირველად განთქმული კაცი იყო მთელ მსოფლიოში“,⁸ თუმცა ის ეპიზოდები, რომელთაც იგი პეტრეს ცხოვრებიდან აღწერს, მისი მოღვაწეობის ამგვარად შეფასების საშუალებას ნაკლებად იძლევა.

2. რაც შეეხება დამთხვევებს არეოპაგიტული წიგნების ავტორის შეხედულებებისა პეტრე იბერის გამონათქვამებთან, მათგან შ. ნუცუბიძე დამთხვევას უწინარესად სიკეთეზე სწავლებაში ხედავს.

ანონიმი მოგვითხრობს, რომ პეტრე „განიხილავდა თავის აზრებს“ ზენონთან, რომელიც დაზის მახლობლად ცხოვრობდა, და ამ აზრებით მიდიოდა „პირდაპირი გზით სიკეთისაკენ“.⁹ შ. ნუცუბიძის აზრით, ანონიმი აქ მისი შესაძლებლობისდაგვარად გადმოგვცემს პეტრეს სწავლებას სიკეთეზე, რომელიც არსებითად ემთხვევა ფსევდო-დიონისეს სწავლებას, რადგან

⁴ R. Raabe, Petrus der Sberer, Zpt., 1895, გვ. 97.

⁵ Ш. И. Нучубидзе, Петр Ивер... გვ. 128.

⁶ ცხორება პეტრე ქართუელისად, ძვ. ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, წიგნი II, თბ., 1967, გვ. 224.

⁷ იქვე გვ. 263.

⁸ Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor, herausgegeben von K. Ahrens und G. Kruger, LPZ, 1899, III, 4.

⁹ R. Raabe, Petrus der Lberer... გვ. 51.

„სინათლით განათებული პირდაპირი გზა სიკეთისაკენ – ესაა გზა არეოპაგიტული წიგნებისა“.¹⁰

შეხედულებათა არეოპაგიტული სისტემა ბოროტების არასუბსტანციურობას ეფუძნება. სწავლება იმის შესახებ, რომ ბოროტება, როგორც სიკეთის ნეგაცია, მხოლოდ საფეხურია სიკეთის ამაღლებისათვის, ნეგატიური თეოლოგიის ძირითადი მომენტი გახდა. სიკეთე, როგორც საწყისი სამყაროსი, წარმოდგენილია, აგრეთვე, საწყისად ნათლისა, რომელიც განსხვავებით ხანმოკლე არასუბსტანციური ბოროტებისაგან, მარადიულია (საღმრთოთა სახელთათუს 4,19-35). ისევე როგორც „პეტრე იბერის წარმოდგენით, გზა სიკეთისაკენ განათებულია მისივე სინათლით, ასევე არეოპაგიტული წიგნების ავტორიც საუბრობს რა სიკეთის, როგორც აბსოლუტური სუბსტანციის „განფენაზე“ სამყაროში, განფენილი სიკეთე წარმოდგენილი აქვს სინათლის სახით, რომელიც ერთი წყაროდან მომდინარეობს. იკვლევს რა სიკეთის ცნებას, დსევდო-დიონისე განუხილველად ტოვებს ბოროტებას, ან, როგორც თვითონ ამჯობინებს უწოდოს, არასახიერებას (არასიკეთეს). ბოროტების განუხილველობა ლოგიკური შედეგია სწავლებისა სამყაროს შექმნის ერთადერთ მიზეზზე – „უზეშთაეს სახიერებაზე“ ანუ ღმერთზე. რამდენადაც იგი, დროისა და სივრცისაგან შეუზღუდველად, ყოველგან არის და ყოველსავე ადავებს, ამდენად ბოროტებისათვის სამყაროში არსებითად ადგილი აღარ რჩება. სრული, აბსოლუტური სიკეთე, როგორც ფსევდო-დიონისე წერს: „არცა ოდესმე არს და ოდესმე არა არს, არცა ვიეთმე მიმართ კეთილ არს და ვიეთმე ძურ, არცა აქა ოდესმე არს და იქი სადმე არა“,¹¹ არამედ მსგავსად ხილული მზისა, „არა განიზრახავს, არცა წინა-აღირჩევს რასმე, არამედ თუთ ბუნებით განმანათლებელ არს ყოველთა ძალისაებრ მიმდებელთა ნათლისაგან მისისა“ (საღმრთოთა სახელთათუს, 4,1; გვ. 30).

შ. ნუცუბიდის აზრით, ფსევდო-დიონისეს მსჯელობა სიკეთის არსსა და მის განფენაზე სამყაროში, იგივეა, რაც პირდაპირი გზა სიკეთისაკენ, რომელიც ამ საკითხზე პეტრეს ნააზრევისგან ისახებოდა და რომლითაც თვითონაც მიდიოდა „უზეშთაესი სახიერებისაკენ, ანუ ღმრთისაკენ. მკვლევარი წერს: „ცხადია, სწავლება ბოროტების არასუბსტანციურობაზე შესაძლებელია, ძნელად მისაწვდომი ყოფილიყო ბიოგრაფოსისათვის, მაგრამ მან პეტრეს შეხედულებებიდან ყველაზე არსებითი შემოგვინახა და გვაჩვენა, რომ საქმე ეხება „პირდაპირ გზას“ ანუ გზებს, რომელნიც, მსგავსად სინათლის გავრცელებისა, სივრცის საზღვრებში არ არის ჩაკეტილი და ბოროტებით გამრუდებული“.¹²

საღმრთისმეტყველო საკითხებზე შეხედულებათა დამთხვევის მეორე მაგალითს შ. ნუცუბიძე ზეციური ძალების იერარქიის ერთნაირად წარმოდგენაში ხედავს პეტრეს ბიოგრაფიასა და ფსევდო-დიონისეს თხზულებაში „ზეცათა მდღელ-მთავრობისათუს“. ანონიმი მოგვითხრობს, რომ ავადმყოფობის შემდეგ,

¹⁰ III. Нучубидзе, Петр Ивер и... გვ. 131.

¹¹ პეტრე იბერიელი (ფსევდო-დიონისე არეოპაგელი), შრომები, ძვ. ქართული თარგმანი ეფრემ მცირესი. გამოკვლეულია და ლექსიკონითურთ გამოსცა ს. ენუქაშვილმა, თბ. 1961, საღმრთო სახელთათუს, 4,7, გვ. 35. ფსევდო-დიონისეს ყველგან ამ გამოცემიდან დავიმოწმებთ.

¹² III. Нучубидзе, Петр Ивер и... გვ. 137.

რომლის განმავლობაშიც პეტრე იოვანე ღაზს შთაგონებით ესაუბრებოდა ღმერთსა და ადამიანს შორის კავშირის შესახებ, იოვანემ იხილა ჩვენება; მას წარმოუდგა სამყაროს სურათი საფეხურთა სისტემის სახით, რომელიც განასახიერებდა ანგელოზთა, ქერუბიმთა, სერაფიმთა და ა. შ. იერარქიას ვიდრე ერთ საწყისამდე ანუ ღმერთამდე. ეს სურათი ანალოგიურია ზეციური სამყაროს იმ სურათისა, რომელიც მოცემულია ზემოხსენებულ თხზულებაში „ზეცათა მღვდელ-მთავრობისათვის“.

მართალია, ზეციურ ძალთა იერარქიული განლაგება ღმრთისმეტყველებაში სიახლე არაა, მაგრამ სიახლეა მათი ტრიადების ანუ სამეულების სახით წარმოდგენა. როგორც არეოპაგიტის ცნობილი მკვლევარი ი. შტიგლმაირი წერს: „საეკლესიო მწერალთაგან პირველმა დიონისემ ააგო ანგელოზთა დასები ტრიადების ძირითადი კანონის მიხედვით“.¹³ შ. ნუცუბიდის აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ პეტრეს ცხოვრებაში მოცემულსა და ფსევდო-დიონისეს მიერ წარმოდგენილ ზეციური იერარქიის სურათებს შორის რამდენიმე არაპრინციპული სხვაობა შეინიშნება, მათ შორის „მსგავსება ისე შორის მიდის, რომ ზეციურ დასთა დაჯგუფების ტრიადულ პრინციპსაც კი ეხება“.¹⁴ ხოლო რაც შეეხება სხვაობებს, მკვლევარის აზრით, ამ სხვაობათა მიზეზი ადვილი შესაძლებელია თავად ანონიმი ავტორი იყოს, რადგან გამორიცხული არაა, რომ ზეციური იერარქიის გადმოცემისას შეცდომა დაეშვა. სამაგიეროდ ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ ზეციურ ძალთა განლაგებაზე ორივე შემთხვევაში არა უშუალოდ პეტრე და ფსევდო-დიონისე, არამედ მათი მასწავლებლები: იოვანე ღაზი და იეროთეოსი საუბრობენ. ფსევდო-დიონისე წერს: „ყოველთა მათ ზეცისა არსებათა ღმრთის-მეტყუელებამან ცხრა უწოდა საჩინოებითითა სახელის-დებითა. და ამათ სამობითთა შემკულებათა სამად განჰყოფს საღმრთოდ იგი ჩუენი მღვდელთ სრულ-მყოფელი“.¹⁵

შ. ნუცუბიდის აზრით, დამთხვევის მესამე მაგალითია ჯერ კიდევ ანტიკურ ფილოსოფიაში დასმული ერთისა და სიმრავლის ანუ არეოპაგიტული წიგნების ენაზე – ერთობისა და განყოფის პრობლემის ერთი და იმავე სახითა და განმარტებით წარმოდგენა პეტრე იბერსა და ფსევდო დიონისესთან.

„პლეროფორიებში“ იოვანე რუფუსი პეტრეს მისტიკურ ხილვას მისივე პირით აღწერს, კერძოდ, იგი თვითონ მოგვითხრობს, როგორ წაიყვანა პეტრე მოციქულმა ამაღლებულ ადგილას, ცაზე ნათლის დიდი სხივი აჩვენა, რომელიც, როგორც გზა ზეცისაკენ ისე ჩანდა, და უთხრა: „აი, მამა“, ხოლო შემდეგ მეორე და მესამე სინათლედ დაანახა. რა თქმა უნდა, ეს სამი სინათლე სიმბოლურად სამების სამ პირს წარმოადგენს და ღმრთებრივი პირის ერთობისა და განყოფის შემეცნებას ემსახურება.

ერთისა და სიმრავლის (ei kai; pān) ანუ ერთობისა და განყოფის პრობლემატური საკითხის გარკვევას ფსევდო-დიონისეც სინათლის მაგალითით ცდილობს. წიგნში „საღმრთოთა სახელთათვის“ იგი წერს: „ვინაჲცა დადაცათუ მრავალთა ვჰხედვიდით ჩუენ ღამპართა ერთსა მას სახლსა შინა მყოფად, არამედ ერთ ნათლადვე შეერთებულ იყვის ნათელი იგი ყოველთაჲ და ერთ-

¹³ I. Stiglmayr, *Die Streitschriften des Procopius von Gasa. Byz. Zeitschr.*, VIII, 1899, გვ. 277-278.

¹⁴ III. Нунцидзе, *Петр Ивер и...* გვ. 137.

¹⁵ არეოპაგიტის დასახ. გამოცემა, „ზეცათა მღვდელ-მთავრობისათვის“, 3,2; გვ. 117.

განუყოფელად ნათლად ბრწყინავენ. რამეთუ ვითარ ვჰგონებ, ვერ ვინ შემძლებელ იყვის ამის რომლისამე ღამპრისა ნათელსა განრჩევად სხუათა მათგან ნათელთა სახლისა მის ჰაერსა ზედა განფენილისაგან ბრწყინვალებისა, რადთამცა თუნიერ სხუსა იხილა სხუად, არამედ ყოველი ყოველსა შეურევნელად შეზავებული და დაღაცთუ ერთი ვინმე მათ ღამპართა მათგანი განილის სართულისა მისგან, მის თანა განჰყევის ყოველი ნათელი მისი; ხოლო არარას თანა-განიტანებს სხუათა მათ ნათელთაგან, არცა რას თუსსა დაუტეობს სხუათა მათ“.¹⁶

მაშასადამე, რამდენიმე (სამი) ღამპრისგან გამოცემული ნათელი ოთახში ერთ განუყოფელ ნათლად ბრწყინავს და ვერავინ შეძლებს გამოყოს მისგან ის ნათელი, რომელიც ერთი მათგანისგან გამოდის. მაგრამ თუ ერთი ღამპარი გატანილი იქნება, მთელ თავის ნათელს გაიტანს, ისე რომ, არც სხვების ნათელს გაიყოლებს და არც თავისას დაუტოვებს სხვებს. ე. ი. თითოეულ ღამპარს აქვს საკუთარი – განყოფილი თვისება, შეერთებული განყოფასა შინა და განყოფილი შეერთებასა შინა“. აქედან ცხადია, რომ დიონისესათვის, ისევე როგორც ზემოხსენებული ჩვენების მიხედვით პეტრე იბერისათვისაც, მთავარია განუყოფელობა ერთისა და სიმრავლის, ერთობისა და განყოფისა.

„ამრიგად, ერთი და იმავე აზრის გამოსახატავად პეტრე იბერთანაც, რამდენადაც ეს ბიოგრაფოსთანაა დაცული, და არეოპაგიტულ წიგნებშიც ერთი და იგივე სახეა გამოყენებული ერთი და იმავე მიზნით და განმარტებით. სხვა შინაარსი არა აქვს იოანე მაიუმელის მონათხრობს. ამ მონათხრობში სამი წყარო სინათლისა ან სამი მნათობი, პეტრე იბერის წარმოდგენაში პირდაპირაა შეწყობილი სამების პირებთან, მაშინ, როცა არეოპაგიტულ წიგნებში არავითარი მიმართება არ არსებობს და საქმე ზოგადი პრობლემითაა შემოსაზღვრული. ცხადია, რომ მარცხიანმა ბიოგრაფოსმა საეკლესიო-დოგმატური გზით წასვლა ამჯობინა, რომელიც მისთვის უფრო მისაწვდომი იყო, მაგრამ მთლიანად შეინარჩუნა ის, რაც მოცემულ საკითხზე პეტრე იბერისა და არეოპაგიტული წიგნების საფუძველს შეადგენს“.¹⁷

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არეოპაგიტული წიგნების პეტრე იბერის ავტორობის დასასაბუთებლად შ. ნუცუბიძემ კვლევა კიდევ ერთი ასპექტით წარმართა, კერძოდ, ხომ არ შეიძლებოდა პოვნა ლიტერატურული კვალისა, რომელიც მიუთითებდა, რომ ეს ხუთი წიგნი ნამდვილად პეტრეს ეკუთვნოდა. ამ თვალსაზრისითაც მან ზაქარია რიტორის „საეკლესიო ისტორიაში“ იმგვარ ცნობას მიაგნო, რომლის ანგარიშგაუწვევლობაც უბრალოდ გაუგებარი იქნებოდა.

ერთ-ერთი პირველი ავტორი, თუ საერთოდ პირველი არა, რომელიც არეოპაგიტული წიგნების ავტორად დიონისე არეოპაგელს ასახელებს, ზაქარია რიტორია. იგი წერს: „ის დიონისე არეოპაგიდან, რომელმაც წარმართობის სიბნელისა და ცდომილებიდან ღმრთის შეცნობის განსაკუთრებულ ნათელს მიადწია ჩვენი წინამძღოლის პაველეს მიერ, ამბობდა წიგნში, რომელიც მან წმინდა სამების ღმრთეებრივ სახელებს მიუძღვნა“.¹⁸ ასე რომ, ფსევდოდონისეს

¹⁶ საღმრთოთა სახელთათუს, გვ. 17-18.

¹⁷ Ш. Нуцубидзе, Петр Ивер и антично... გვ. 135-136.

¹⁸ Kirchengeschichte d. Zacharias Rhetor, გამოც. K. Ahrens-ისა და G. Krüger-ისა, Leipzig, 1899, s. 1193.

საიდუმლოების აღმოცენება ზაქარია რიტორის სახელს უკავშირდება. როგორც შ. ნუცუბიძე ფიქრობს, მას არ შეიძლება არ სცოდნოდა სინამდვილეში წიგნები, რომლებიც მისი მოღვაწეობის პერიოდში და იმ რეგიონში შეიქმნა, სადაც თვითონ მოღვაწეობდა, ვის ეკუთვნოდა. მაგრამ შეგნებულად იცრუა, რისი მიზეზიც ძნელი გასაგები არაა. ქალკედონის მე-4 მსოფლიო კრებაზე დამარცხების შემდეგ მონოფიზიტებს განსაკუთრებით სჭირდებოდათ დამოწმება იმგვარი პიროვნებებისა, რომელთა ავტორიტეტიც ეკლესიისათვის ხელშეუხებელი იქნებოდა. სწორედ ასეთ პიროვნებათა რიცხვს მიეკუთვნებოდა დიონისე არეოპაგელიც, რომელიც ქრისტიანობაზე პავლე მოციქულმა მოაქცია და მის მოწაფედ ითვლებოდა. ძნელია არ ირწმუნო ის ლოგიკური კავშირი, რომელიც შ. ნუცუბიძემ ზაქარია რიტორის ამ გამონაგონსა და მისსავე მეორე გამონაგონ ფაქტს შორის დაადგინა. მეორე გამონაგონი პეტრე იბერსა და ვინმე იოანე ალექსანდრიელს ეხება, რომელიც თურმე თავის ერეტიკულ წიგნებს პეტრეს სახელით ავრცელებდა, „რადგან შიშობდა, რომ ის, რასაც წერდა ლანძღვის საგანი გახდებოდა“ და ამიტომ მორწმუნეთა შეცდომაში შეყვანასა და მათ მიერ წიგნების მიღებას ამ გზით ცდილობდა. ერთ მონასტერში პეტრეს ერთი ასეთი წიგნი უნახავს, წაუკითხავს, გაჯავრებულა და მისი ნამდვილი ავტორი დაუწვევლია.¹⁹

საქმე ისაა, რომ, როგორც ეს დღეს მეცნიერებაში, კერძოდ, ოტო ბარდენჰევერის მიერაა დადგენილი, სინამდვილეში ასეთი პიროვნება – იოანე ალექსანდრიელი არ არსებულა და შესაბამისად არც წიგნები დაუწერია და გაუვრცელებია პეტრე იბერის სახელით. ზაქარია რიტორი, რომელმაც არეოპაგეტი წიგნები განზრახ, წინასწარ გამიზნულად დიონისე არეოპაგელს მიაწერა, ამჯერად წიგნების სხვისთვის მიწერის ანალოგიური ფაქტით პეტრე იბერის, როგორც მწერლის, ავტორიტეტზე მიგვანიშნებს. ცხადია, პეტრეს მწერლის სახელი რომ არ ჰქონოდა მოპოვებული, იოანე ალექსანდრიელი თავისი წიგნების პოპულარიზაციას მისთვის მიწერით არ შეეცდებოდა. მეცნიერის მახვილ თვალს ამ ეპიზოდთან არც, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო, დეტალი გამოეპარა, როგორცაა პეტრეს მიერ ერთ-ერთი ასეთი წიგნის წაკითხვა და მისი ავტორის დაწვევლა, ანუ ზაქარია რიტორის გადმოცემით, პეტრემ მაშინვე კი არ უარყო მისთვის მიწერილი წიგნების ავტორობა, თუმცა, „თუ იგი საერთოდ არაფერს წერდა, ასე უნდა მოქცეულიყო, არამედ მთელი წიგნის წაკითხვა აიძულა, რაც მხოლოდ შეხედულებათა შედარების შუქზეა გასაგები. ცხადია, აქ მისთვის მთავარია, როგორღაც გაგვაგებინოს, რომ პეტრე რაღაც წიგნებს წერდა. სხვა აზრი მთელ ამ გამონაგონ თხრობას არ აქვს“.²⁰

1952 წელს გამოვიდა ბელგიის მეცნიერებათა აკადემიის წევრის, ბრიუსელის უნივერსიტეტის პროფესორის ერნესტ ჰონიგმანის მონოგრაფია „პეტრე იბერიელი და ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის თხზულებანი“, რომელიც ფრანგულდან რუსულად თარგმნა, შესავალი წერილი და შენიშვნები დაურთო

¹⁹ ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. III, ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა, ტფილისი, 1936, გვ. 5-6.

²⁰ Ш. Нуцубидзе, Петр Ивер.... გვ. 118.

შ. ნუცუბიძემ. მონოგრაფია 1955 წელს დაიბეჭდა სტალინის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომებში (ტ. 59). გულმოდგინე კვლევამ, შ. ნუცუბიძის მსგავსად, ბელგიელი მეცნიერიც იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ არეოპაგიტიკის ავტორი პეტრე იბერი უნდა ყოფილიყო.

მართალია, ჰონიგმანის მონოგრაფია შ. ნუცუბიძის გამოკვლევის გამოქვეყნებიდან ათი წლის შემდეგ გამოვიდა, მაგრამ ლაპარაკი გავლენაზე, რომელიც შეიძლება ქართველი მეცნიერის ნაშრომს ბელგიელ მკვლევარზე მოეხდინა, არ შეიძლება, რადგან არ გვაქვს საფუძველი არ დავიჯეროთ, რომ ჰონიგმანი ნუცუბიძის თეორიას მხოლოდ პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგის რეცენზიით იცნობდა, რომელიც ჟურნალ „Византийский временник“ -ში დაიბეჭდა 1949 წელს. თუ შ. ნუცუბიძე პეტრე იბერის ავტორობამდე კვლევის ლიტერატურულ-შედარებითი მეთოდით მივიდა, ჰონიგმანმა იგივე შედეგი პეტრე იბერის მასწავლებლის – იოვანე ლაზისა და არეოპაგიტიკის ავტორის მოძღვრის – იეროთეოსის იდენტიფიკაციით მიიღო.

უწინარესად ჰონიგმანმა საფუძვლიანად იეროთეოსის საკითხი შეისწავლა, რის შედეგადაც დაასკვნა, რომ, რადგან იგი მამაკაცის საკუთარ არსებით სახელად მანამდე არცერთ ხალხში არ იყო ცნობილი **იეროთეოსი** ფსევდო დიონისეს მიერ შეთხზული სახელია, და ფსევდონიმა პეტრე იბერის აღმზრდელისა და სულიერი მოძღვრის – იოვანე ლაზისა. ჰონიგმანის ეს დასკვნა დოკუმენტურადაა დასაბუთებული, კერძოდ, პეტრე იბერის ანონიმურ ბიოგრაფიაში მოცემულია ცნობა, რომ იოვანე ლაზი 4 ოქტომბერს გარდაიცვალა.

მრავალი სვინაქსარის, მარტიროლოგისა და კალენდრის შესწავლის შედეგად ჰონიგმანმა სირიულ მარტიროლოგსა და ერთ-ერთ სირიულ კალენდარში აღმოაჩინა (ე. წ. „რაბანა სლიბა“, დაახლ. 1300 წ.), პეტრე იბერის გარდაცვალების დღე 1 დეკემბერი და იქვე მითითება, რომ 4 ოქტომბერი მოსახსენებელი დღეა იეროთეოსისა, რომელიც „დიდი დიონისეს მასწავლებლად“ იწოდებოდა. ამრიგად, უკეთუ იეროთეოსის, რომელიც ვიდაც რეალური პიროვნების ფსევდონიმა, მოსახსენებელი დღე 4 ოქტომბერია, ხოლო ამ დღეს იოვანე ლაზია გარდაცვლილი, მაშასადამე, იეროთეოსი იოვანე ლაზი ყოფილა, ხოლო ფსევდო დიონისე – პეტრე იბერიელი.

აღსანიშნავია, რომ დიონისესა და იეროთეოსის მოსახსენებლად მართლმადიდებლურ კალენდრებშიც ზუსტად იგივე დღეებია დაწესებული (3 და 4 ოქტომბერი ძვ. სტილით), რომელნიც ე. ჰონიგმანმა სირიულ წყაროებში იპოვნა.

არეოპაგიტიკის ეფრემ მცირის ქართული თარგმანის გამომცემელმა და მასთან დაკავშირებული საკითხების აქტიურმა მკვლევარმა ს. ენუქაშვილმა პირველმა მიაქცია ყურადღება ეფრემ მცირის მიერ სახელი „იეროთეოსისათვის“ გაკეთებულ განმარტებას, კერძოდ, იგი წერს: „შეისწავლე, ვითარმედ **იეროთეოს** ტაძრად ღმრთისა გამო ითარგმანების ენისაგან ბერძულისა“. ს. ენუქაშვილის აზრით, იმდენად, რამდენადაც ეფრემი „იეროთეოსის“ განმარტებას საჭიროდ მიიჩნევს, მაშასადამე, ეს სახელი მისთვისაც ფსევდონიმა: „ამ მოსაზრებაში ჩვენ გვარწმუნებს ის გარემოებაც,

რომ პეტრე იბერიელის ტრაქტატებში²¹ მოცემული არცერთი სახელისათვის, გარდა იეროთეოსისა, ეფრემს არ დაურთავს არავითარი განმარტება“.

სიტყვას აღარ გავაგრძელებ იმის თაობაზე, რომ ქართული მეცნიერებისგან განსხვავებით, რომელიც რამდენიმე გამონაკლისის – ს. ყაუხჩიშვილი, შ. ხიდაშელი, ს. ენუქაშვილი – შ. ნუცუბიძის გამოკვლევას უარყოფითად შეხვდა, მისი აღმოჩენა რუსულმა და თავდაპირველად დასავლეთ ევროპის მეცნიერებამაც გაიზიარა, უფრო მეტიც, აღფრთოვანებითაც კი შეხვდა (დელგერი, გრიუმელი, ივანკა, ვარდი, ვლ. ორლოვი, სიდოროვა, ლოსევი). შემდეგში დასავლეთში ნუცუბიძე-ჰონიგმანის აღმოჩენისადმი დამოკიდებულების მკვეთრად შეცვლას სათავე ი. ენგბერდინგის გამოკვლევამ²² დაუდო. მან სადაო საკითხი რელიგიური დავის სფეროში გადაიტანა და ორთოდოქსალურ-დიოფიზიტური არეოპაგიტული თხზულებების მონოფიზიტი პეტრე იბერისადმი მიწერის გამო აღმოსავლეთის ეკლესია მონოფიზიტებთან შეთანხმებაში დაადანაშაულა. ენგბერდინგის განსაკუთრებით თავგამოდებული მომხრე რ. როკი გახდა.

---

²¹ ს. ენუქაშვილმა მთლიანად გაიზიარა ნუცუბიძე-ჰონიგმანის თეორია არეოპაგიტიკის ავტორობის შესახებ. ამიტომაც იგი ტრაქტატების ავტორად არა ფსევდო დიონისეს, არამედ პირდაპირ პეტრე იბერიელს იხსენიებს. მის მიერ გამოცემულ არეოპაგიტულ წიგნებსაც ავტორად პეტრე იბერიელი აწერია: პეტრე იბერიელი (ფსევდო-დიონისე არეოპაგელი), შრომები, ეფრემ მცირის თარგმანი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო სამსონ ენუქაშვილმა, თბილისი, 1961, გვ. 0185.

²² H. Engberding, Kann Petrus dez Iberer mit Dionicius Areopagita identifiziert werden? Oriens Christianus, Bd. 38, 1954, s. 68-95.